

UOT 785

Fariz Məmmədzadə
Azərbaycan Dövlət Mədəniyyət və
İncəsənət Universiteti
dissertant
E-mail: farizmamedzade@mail.ru

Rusiya saksafon ifaçılıq məktəbi və onun yaranma tarixi.

Xülasə: Bu məqalədə ilkin olaraq saksafon musiqi alətinin yaranma tarixi, keçdiyi inkişaf yolları və Rusiya milli ifaçılıq məktəbinin yaranması haqqında məlumat verilir. Görkəmli Rus saksafon ifaçılarının pedaqoji fəaliyyətləri, həyat və yaradıcılıqları araşdırılır. Həmçinin müxtəlif milli ifaçılıq məktəblərinin Rusiya milli ifaçılıq məktəbinə təsiri təhlil olunur.

Açar sözlər: Saksafon, İfaçılıq məktəbləri, "Saksafonda ifa məktəbi", Rusiya saksafon ifaçıları, hərbi orkestr, tədris metodikası.

Saksafon alətinin yaranma tarixi artıq iki yüz ilə yaxınlaşır. Bu aləti Belçikalı ixtiraçı Antuan Cozef Saks 1840-cı ildə icad etmişdir. İxtiraçı əsasən Adolf Saks adı ilə tanınır. İxtiraçı bas klarnetin mundştukunu bas registirli mis nəfəsli alətin biri ilə birləşdirdi, ifa zamanı maraqlı bir səs tembrini yarandı. Beləliklə saksafon alətinin ilk ideyası ortaya çıxdı. Saksafon adlandıracağı yeni ixtira ağac nəfəsli alətlər qrupu ilə mis nəfəsli alətlər qrupu arasında yeni nəfəsli musiqi alətlər ailəsinin yaranmasına səbəb oldu. Saksafon vibratsiya qabiliyyətinə, diapazon genişliyinə, xarakterinə görə o zamanın alətlərini tamamilən üstələyirdi.

1842-ci ilin yayında ixtiraçı Fransanın paytaxtı Parisə, fransız musiqiçilərə özünün yeni ixtiraları ilə tanış etmək üçün gəlir və orada məşhur fransız bəstəkar, dirijor, tənqidçi və jurnalist Hektor Berliozla (1803-1869) tanışlığı başlayır. Saks bəstəkarı yeni alətləri haqqında, xüsusi ilə saksafon haqqında məlumat verir. Məşhur bəstəkar saksafonun orkestri bəzəyən bənzərsiz səs tembrini çox bəyənilir və öz əsərlərində saksafondan istifadə etməyə başlayır.

Saksafon ifa sənətinin inkişaf tarixində birinci yeri əlbətdə Fransa tutur. 9 avqust 1845-ci ildə saksafonun hərbi orkestrlərə qəbulu haqda Fransa Müdafiə Nazirliyinin əmri yayıldı. 1847-ci ildə Paris hərbi musiqi gimnaziyasında rəsmi olaraq saksafon sinfi açıldı. Saksafon sinfini aparmaq o vaxtın məşhur faqot ifaçısı Fransua Kokkene (1801-1875) etibar olundu.

Saksafon sinfinin yaradılmasının məqsədi fransız hərbi orkestrlərini saksafon ifaçıları ilə təmin etmək idi. 1857-ci ildə Paris Konservatoriyasında hərbi musiqiçi ixtisası yaradıldı. Saksafon sinfini ixtiraçıya etibar etdilər və Saks qısa müddətdə özünü doğrultdu. Saksın ilk şagirdlərindən Eyker-man, Simon, Jer, Daqar, Qlyuk, David və Komperin adlarını çəkmək olar.

Artıq XX əsrin əvvəllərində saksafon solo musiqi aləti kimi, tərkibi müxtəlif musiqi alətlərindən ibarət olan həm klassik həm də caz orkestrlərinin əvəz olunmaz musiqi alətinə çevrildi. Bu populyarlıq Fransada saksafon sinfinin iziylə digər Avropa ölkələri Belçika, İtaliya, İngiltərə, Rusiya və Almaniyada saksafon sinflərinin açılmasını sürətləndirdi. Xüsusilə ilkin mərhələdə hərbi orkestrlər saksafon alətinin inkişafı, texniki və səs imkanlarının artması üçün “laboratoriya” rolunu oynadı.

Rusiya hərbi orkestrlərində saksafonun ilk görünməsi XIX əsrin 60-70-ci illərinə təsadüf edir. Bu orkestrlər saylarına görə fərqli heyətlərdən ibarət idi. Əsasən mis nəfəslı alətlər qrupunun üstünlük təşkil etdiyi orkestrlərdə saksafona o qədər də ehtiyac duyulmurdu. Amma böyük orkestr heyətləri məsələn: Peterburq Atlı-Qvardiya Alayının və Preobreyan Qvardiya Alayının orkestrlərində saksafon öz yerini möhkəmləndirdi.

Saksafonun o zamanlar bir musiqi aləti kimi mükəmməl quruluşa, texniki imkanlara, gözə çarpacaq keyfiyyətlərə malik olmaması və Rusiya musiqi cəmiyyətinin konservativ baxışları onun hərbi orkestrlərdə yayılmasını əngəllədi. Çox təəssüf ki, Peterburq konservatoriyası professorlar şurası və 1874-cü ildə hərbi dəniz xorlarında (Rusiyada ilk olaraq hərbi orkestrlər xorlar adlandırılırdı) ciddi yeniliklər edən N.A.Rimskiy-Korsakov da eyni fikirdə idi. Əsas səbəb kimi Rusiyanın sərt iqlim şəraiti və rütubətin açıq havada ifa zamanı səslənməyə ciddi təsir etdiyini göstərirdilər.

XIX əsrin sonu XX əsrin əvvəllərində hərbi musiqidə yenilikçi layihələr yaranmağa başladı. Qraf A.D.Şeremetevin orkestrinin kapelmestəri, öz dövrünün məşhur musiqiçilərindən olan M.Vladimirovun təşəbbüsü ilə hərbi musiqi məktəbində saksafon sinfi açıldı. 1902-ci ildə Parisdə keçirilən Beynəlxalq musiqi konqresində sərgilənən saksafon ailəsi soprano, iki alto, iki tenor, iki bariton və bas saksafonlar alınması üçün nəzərdən keçirildi.

Rus klassik saksafon ifaçılıq məktəbinin tarixi Fransa, Almaniya, Amerika və başqa ifaçılıq məktəbləri ilə müqayisədə çox gəncdir. İlk saksafon sinfi Moskva Konservatoriyası Hərbi dirijorlar fakültəsində açıldı və bu məsuliyyətli iş istedadlı musiqiçi, pedaqoq Aleksandr Rivçuna tapşırıldı.

1970-ci ildə dünyaca tanınmış usta ifaçı və pedaqoq Jan Mari Londeyksen ilk dəfə Rusiyada tanınmış bəstəkar, ictimai xadim, görkəmli alim, pedaqoq, pianoçu D.Kabalevskinin (1904-1987) təşəbbüsü ilə keçmiş SSRİ-yə gəlmiş, müxtəlif auditoriyalarda konsertlər və ustad dərsləri vermişdir. Sovet musiqiçiləri ilə ikinci görüş 1981-ci ildə baş tutmuşdur. Məşhur fransız ifaçı və pedaqoq Jan Mari Londeyksen Rusiyaya gəlişi keçmiş SSRİ-nin milli akademik saksafon ifaçılıq məktəbinin yaranmasına və inkişafına təkan verdi.

1975-ci ildə L.Mixaylovun təşəbbüsü ilə keçmiş SSRİ-də ilk peşəkar saksafon ansamblı “Moskva kvarteti” yarandı. Bu kvartetin tərkibinə çox istedadlı

musiqiçilər, beynəlxalq müsabiqələr laureatı A.Oseyçuk (Alto saks.), Havanada keçirilən tələbə gənclər festivalının laureatı A.Nabatov (tenor saks.), və Dövlət Televiziyasının solisti V.Yerenin (bariton saks.) daxil idi. 1975-ci ildə ansambl A.Qlazunovun saksafon kvarteti üçün yazdığı əsərini lent yazısına yazdırmışdır. Bu əsər nəinki keçmiş SSRİ-də hətda , ölkədən kənar da yüksək qiymət aldı. 1981-1985-ci illərdə kollektiv müxtəlif janrlı əsərlərdən ibarət daha iki disk yazdırdı. Flarmonik konsertlərdə, musiqi axtışlarında çıxış zamanı xüsusi yeri müasir bəstəkarların əsərləri tuturdu. Xüsusi olaraq kvartet üçün N.Artyomov, D.Smirnov, L.Baliyev, E.Botyapov kimi bəstəkarlar əsərlər yaratdılar. Moskva saksafon kvarteti keçmiş SSRİ-də nəfəsli ifa mədəniyyəti və ayrılıqda saksafon ifa mədəniyyətinin inkişafında böyük və əhəmiyyətli yer tutur.

Rus akademik milli saksafon ifaçılıq məktəbinin yaradıcısı və milli ifaçılığın atası sayılan **Aleksandr Rivçun** (1914-1974) Rusiyanın tanınmış orkestr kapelmestəri və hərbi dirijoru Boris Rivçunun ailəsində anadan olmuş, ilk klarnet və saksafon dərslərini də ondan almışdır. Yaradıcılığının ilkin mərhələsində ona böyük yaradıcılıq və ifaçılıq təcrübəsi qazandıran atasının rəhbərlik etdiyi hərbi orkestrin tərkibindəki caz orkestri olmuşdu. 1936-cı ildə gənc ifaçı A.Tfasmanın rəhbərlik etdiyi Ümumittifaq caz orkestrinə solist-saksafonçu olaraq dəvət olunur. Rivçunun ən parlaq yaradıcılığı L.Vtesovun rəhbərlik etdiyi RSFSR Dövlət estrada orkestri ilə bağlıdır. Bununla yanaşı o, heyətində A.Rivçun (klarnet,saksafon), L.Kaufman (akkordeon), B.Mirnoe (gitara), N.İstronov (kontrbass) olan kvartetlə də çıxış etmişdir. Keçmiş Sovet İttifaqında ilk “Saksafon ifa məktəbi”nin (I hissə 1964-cü il, II hissə 1969-cu il), ” Saksafon üçün 150 çalışmalar” və klassik pyeslərdən ibarət “Saksafon üçün 40 etüd” adlı köçürmənin müəllifidir. Onu saksafon ifaçılarından fərqləndirən cəhət həm klassik həm də caz musiqisinin öhdəsindən eyni ustalıqla gəlməsi idi. Aleksandr Rivçunun konsert repertuarı stil və forma cəhətdən rəngarəngliyi ilə başqalarından fərqlənirdi.

Keçmiş SSRİ məkanında akademik saksafon ifaçılığının ilk sıralarında nəinki Rusiyada, hətta bütün dünyada tanınan məşhur klarnet və saksafon ifaçısı **Lev Mixaylovun** adı gəlir. 1936-cı ildə Krosnayarsk diyarının kiçik kəndində anadan olan Lev Novosibirsk musiqi məktəbində klarnet öyrənməyə başlamışdır. Saksafon ilə tanışlığı Müdafiə Nazirliyi Nümunəvi Hərbi Orkestrində xidmət etdiyi zaman olmuşdur. Daha sonra Moskva Konservatoriyasında professor A.Volodinin sinfində təhsil alaraq yüksək peşəkarlıq səviyyəsinə çatmışdır. Müxtəlif orkestrlərdə çalışmış və pedaqoji fəaliyyətlə məşğul olmuşdur. Mixaylovun fikrincə saksafonu tələbələr ilk növbədə solo və ansambl musiqi aləti kimi öyrənməlidirlər. Mixaylov həm də 1975-ci ildə hazırladığı “Saksafon ifa məktəbi” və yaratdığı saksafon kvarteti ilə də tanınmışdı.

Sovet klarnet ifaçısı və pedaqoq **Branislav Fedotoviç Prorviç** 1930-cu ildə Rusiyanın Bobpyusk vilayətində anadan olmuşdur. 1953-cü ildə P.Çaykovs-

ki adına Moskva Konservatoriyasının klarnet sinfini bitirib. Həmin ildən Moskva “Böyük Teatr”ının solistidir. 1955-ci ildə Varşavada keçirilən Tələbə və Gənclərin Ümumdünya festivalının qalibi olub. Klarnetin tədrisi ilə pedaqoji fəaliyyət göstərsədə, bu gün də aktiv olaraq istifadə olunan saksafon üçün bir çox tədris vəsaitlərinin müəllifi olmuşdur. Əsasən saksafon tədrisinin ilkin mərhələsi olan musiqi məktəbləri üçün “Saksafonda təməl ifa etmə texnikaları ”Moskva-1977 və “Saksafon üçün xrestomatiya” hazırlamışdır.

Rusiyanın Xalq artisti, professor **Marqarita Şapoşnikova** XX əsrin 70-ci illərində keçmiş SSRİ-də parlaq saksafon ifaları ilə müxtəlif konsert afişalarında özündən söz etdirə bilmişdi. 1940-ci ildə Saratovda anadan olmuş, musiqiyə klarnet ifaçısı kimi başlamış və Moskva Konservatoriyasında məşhur Sovet klarnet ifaçısı L.Ştarkın tələbəsi olmuşdur.

Marqarita Şapoşnikova saksafonla ilk tanışlığı haqqında belə deyirdi: “Saksafon ona görə məni cəlb etdi ki, bu alətdə ifadan əlavə oxumaq olar. Saksafonun imkanları klarnetdən daha çoxdur”. O, sərbəst olaraq məşqlərə başlayır. Saksafon ifaçılığı haqqında müxtəlif kitablar oxuyur, fransız saksafon ifaçılarına qulaq asır və ən vacibi gün ərzində doqquz saat məşq edirdi. Saksafonun səs sehrini hiss etdikcə onun bu alətə sevgisi daha da artırdı. Lazım olanda mis nəfəsli alətlər kimi möhtəşəm və güclü, ağac nəfəsli alətlər kimi mülayim xüsusiyyətlərinin olması saksafonun dəyərini artırırdı. 1970-ci illərdən başlayaraq Marqarita solo karyerasına başlayır və repertuarın məhdud sayda olmasına baxmayaraq konsertlər verir. İllər keçdikcə saksafonda fransız ifa tərzinə oxşayan öz akademik ifa yolunu tapır və Qnesin adına Moskva Dövlət Musiqi Pedaqoji İnstitutunda saksafon sinfini yaradır. Məşhur saksafon ifaçısının repertuarında Dünya bəstəkarlarının həm klassik, həm də müasir tipli əsərlərinə rast gəlmək olar. Öz ustalığı ilə musiqiçi, keçmiş sovet bəstəkarlarında da saksafona qarşı maraq yarada bildi. N.Petrenko, M.Qotlib, Q.Kalinkoviç, M.Rauxverqer, L.Priss və başqaları saksafon üçün yeni əsərlər yazdılar. Marqarita Şapoşnikova saksafon üçün yazılmış müxtəlif metodiki oçerklərin, tədris repertuarlarının müəllifidir. Çoxlu peşəkar tələbələr yetişdirmişdir ki, onların bir neçəsi Beynəlxalq müsabiqələrin laureatları olmuşdur. Bu tələbələrin ən tanınmışlarından biri Rusiyanın əməkdar artisti, Rusiya bəstəkarlar ittifaqının üzvü, Qnesinlər adına Rusiya Musiqi Akademiyasının saksafon və caz ansamblı dərsləri üzrə professoru **Aleksandr Oseyçuk**dur. 1949-cu ildə Rusiya Krasnayarsk diyarında anadan olub. 1971-ci ildə Qnesin adına Dövlət Musiqi məktəbini klarnet ixtisası üzrə bitirib. 1976-cı ildə Qnesin adına Dövlət Musiqi-Pedaqoji institutunu saksafon ixtisası üzrə bitirərək, Sovet İttifaqında ilk diplomlu saksafon ifaçısı olmuşdur. 1979-cu ildə Minskə keçirilən Beynəlxalq nəfəsli alətlər festivalının və 1978-ci ildə Kubada keçirilən Beynəlxalq tələbə və gənclər festivalının laureatı olmuşdur. Yaradıcılığını 18 il məşhur caz pianoçu İqor Brilin ansamblında aparıcı solist saksafonçu olaraq davam etmişdir.

Əsasən caz musiqi janrı ilə qırx ildən artıq müddətdə müxtəlif səhnələrdə dünya caz ulduzları: Co Henderson, Bobi Hatçerson, Ceri Dacen, Maykl Breker, Marşal Kesys və digərləri ilə birlikdə çıxış etmişdir. Danimarka, Almaniya, ABŞ, Bolqarıstan, Yuqoslaviya və.s ölkələrdə qastrol səfərlərində olmuşdur. "Saksafon üçün caz improvizasiya məktəbi"nin müəllifidir. Rusiyada caz musiqi təhsilinin yaradıcılarından biri kimi tanınır. Keçmiş SSRİ və Rusiya milli caz saksafon ifaçılığının atası sayılır. 1984-cü ildən Qnesin adına Musiqi Akademiyasında pedaqoji fəaliyyətdədir. 1997-ci ildə professor elmi adına layiq görülmüşdür. Bir çox tələbələri Ümumrusiya və Beynəlxalq caz musiqisi festivallarının laureatıdır.

Hal-hazırda Rusiyada pedaqoji, elmi yaradıcılıq və ifaçılıq tərzii ilə seçilən saksafon ifaçılarından biri də **Vladimir Dmitriyeviç İvanovdur**. O, 1947-ci ildə Rusiyanın Nijni Novqorod vilayətində anadan olub. 1966-cı ildə Qorki adına musiqi məktəbinin klarnet sinfini, 1973-cü ildə isə Moskva Dövlət Konservatoriyasının hərbi dirijorluq fakültəsini bitirib. 1981-ci ildə Moskva Dövlət Konservatoriyasında klarnet və saksafon dərslərinin tədrisinə başlamış, 1989-cu ildə nəfəs və zərb alətləri fakültəsinin müdürü olmuşdur. 1988-ci ildə "Saksafon ifaçılığı nəzəriyyəsi və təcrübəsinin əsas problemləri" mövzusunda sənətsünaslıq namizədi elmi dərəcəsi almaq üçün dissertasiya müdafiə etmişdir.

Əvvəldə qeyd etdiyimiz kimi saksafon Belçikalı Adolf Saks tərəfindən icad edilsə də, bu musiqi alətinin inkişafı əsasən Fransa ilə birbaşa bağlıdır. Fransada alətin ilk nümunələri, saksafon məktəbi, not vəsaitləri, solo və orkestr ifaları yaranmışdır. Başqa ölkələrdə olduğu kimi Rusiya ifaçılıq məktəbinin inkişafında da klassik fransız saksafon ifaçılarının xüsusi ilə də Marsel Mulinin (1901-1989) təsiri danılmazdır. Məsələn: Rus akademik saksafon ifaçılığının muasir nümayəndəsi, Qnesin adına Moskva Dövlət Musiqi Pedaqoji İnstitutu saksafon sinfinin yaradıcısı Marqarita Şapoşnikova klassik fransız saksafon ifaçılığından bəhrələndiyini öz məqalələrində dəfələrlə qeyd etmişdir.

Azərbaycan milli saksafon ifaçılığına Rusiya ifaçılıq məktəbinin təsiri bir-mənalı şəkildə danılmazdır. Belə ki, hal hazırda Bakı Musiqi Akademiyasında saksafon tədrisi ilə məşğul olan Arif Cahangirov Qnesin adına Moskva Dövlət Musiqi Pedaqoji İnstitutu, Marqarita Şapoşnikovanın saksafon sinfinin məzunuudur. Müxtəlif ifaçılıq məktəblərinin öyrənilməsi və tətbiq edilməsi müasir Azərbaycan milli saksafon ifaçılığının inkişafı üçün çox vacibdir.

Ədəbiyyat siyahısı:

3.Иванов В.Д. Современное искусство игры на саксофоне: проблемы истории, теории и практики исполнительства: автореф. дис. ... д-ра искусствоведения. М., 1997.

4.Прорвич Б. Основы техники игры на саксофоне. М., 1977

5.Иванов В. Школа академической игры на саксофоне. Ч.1. М., 2003

6.Ривчун А. Школа игры на саксофоне. Ч. I. М., 1965

7. Михайлов Л. Школа игры на саксофоне. М., 1975
8. А. Ривчун. 40 этюдов для саксофона. М. 1996
9. А. Осейчук. Школа джазовой игры на саксофоне. I-часть М. 1991
10. Б. Прорвичь. Хрестоматия для саксофона. М. 1978
11. В. Иванов. Школа игры академический на саксофоне. I-часть. М. 2003
12. В. Иванов. Школа игры академический на саксофоне. II-часть. М. 2004
13. В. Иванов. Саксофон. М. 2001
14. М. Шапошникова. Хрестоматия для саксофона 1-3 годы обучения. М. 2002
15. М. Шапошникова. Хрестоматия для саксофона 4-5 годы обучения. М. 2004
16. Л. Михайлов. Школа игры на саксофоне. М. 1987
17. Ю. Чугунов. Джазовые мелодии для саксофона. М. 1988

Фариз Мамедзаде

Российская школа игры на саксофоне и история её возникновения.

Резюме: В данной статье дается информация представлена информация об истории возникновения музыкального инструмента саксофон, пройденном им пути развития и становлении российской национальной школы исполнительского искусства. Исследуется педагогическая деятельность, жизнь и творчество выдающихся русских саксофонистов. Также анализируется влияние различных национальных исполнительских школ на российскую национальную исполнительскую школу.

Ключевые слова. Саксофон, исполнительские школы, школа игры на саксофоне, российские саксофонисты, военный оркестр, методика преподавания.

Fariz Mammadzade

Russian school of saxophone performance and its history.

Summary: Firstly in this article it is informed about the history of the saxophone, methods of development, the establishment of the Russian national school of performance life and creativity. The pedagogical activity of the prominent Russian saxophone players are also investigated. As well the influence of the different national performing school, on the Russian national performing school is analyzed.

Key words: Saxophone, national saxophone schools, Russian saxophone players, military orchestra, teaching methodology.

Məqalənin redaksiyaya daxil olma tarixi: 20. 12. 2020

Məqalənin təkrar işlənməyə göndərilmə tarixi: 02. 01. 2021

Məqalənin çapa qəbul olunma tarixi: 21. 01. 2021

Məqaləni çapa tövsiyə edən sahə redaktorunun (və ya üzvünün) adı: sənətşünaslıq üzrə fəlsəfə doktoru, professor Kamilə Dadaş-zadə